

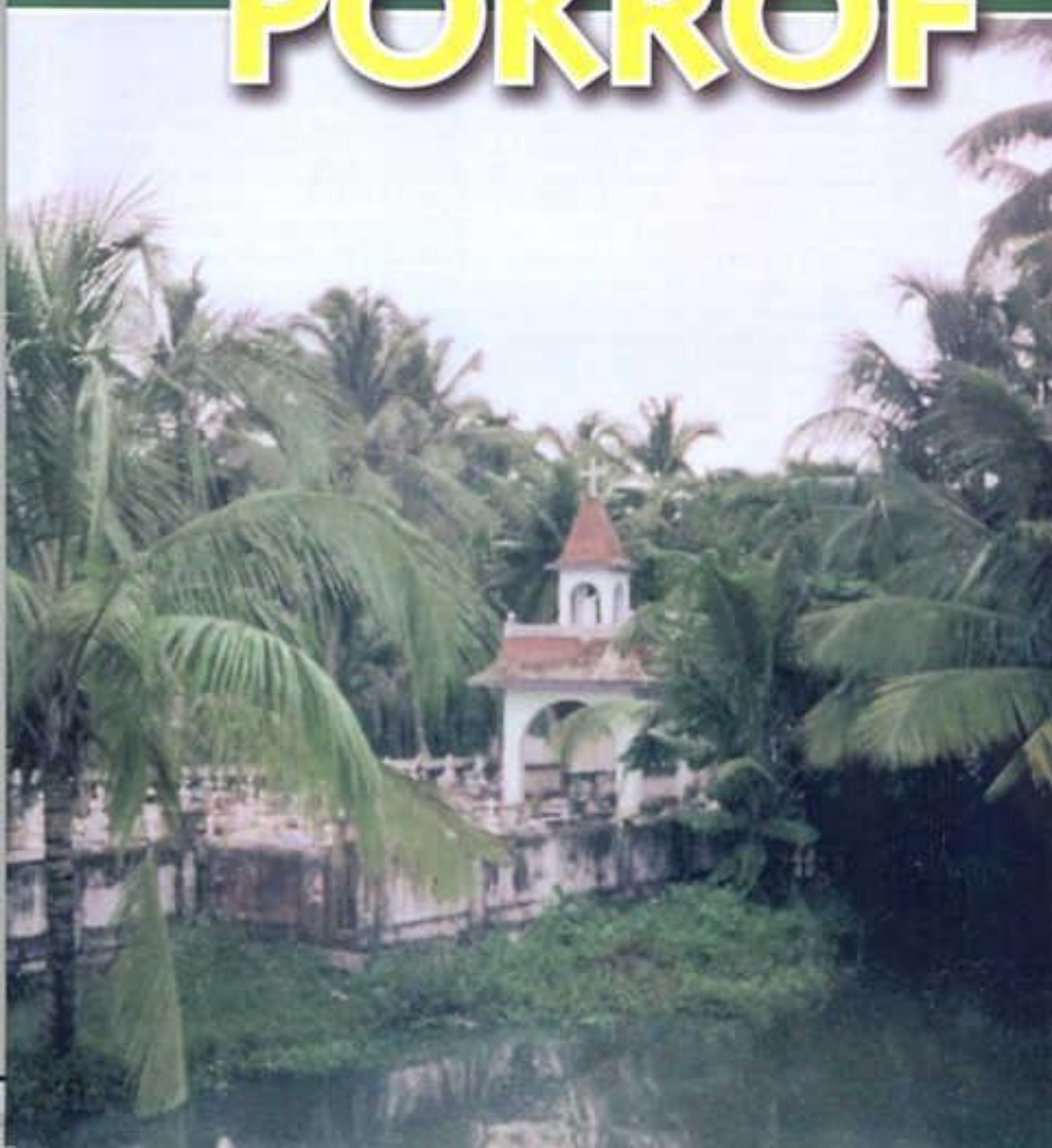

katholieke vereniging voor
oecumene
athanasius en willibrord

JAARGANG 49
NUMMER 3
MEI-JUNI-JULI 2002

OOSTERSE CHRISTENEN, KERKEN EN CULTUREN

POKROF

DE THOMASCHRISTENEN IN INDIA II DE SYRO-MALANKAARSE KATHOLIEKE KERK

Een van de minder bekende groepen christenen zijn de Thomas-christenen in India, ook wel Malabar-christenen genoemd. De Thomaschristenen van de Syro-malankaarse katholieke Kerk zijn Indisch maar niet hindoeïstisch, katholiek maar niet Latijns.

In 1930 richtte de H. Stoel de Malankaarse katholieke Kerk op en gaf haar de status van particuliere kerk. Dit was het gevolg van onderhandelingen tussen Rome en de Malankaarse Syrisch-orthodoxe (Jacobitische) bisschop Mar Ivanios. Feitelijk vormt de Syromalankaarse Kerk de katholieke tegenhanger van de Malankaarse orthodoxe Kerk. De kerk bestaat uit een aartsbisdom (Trivandrum) en drie suffragaanbisdommen (Tiruvalla, Bathery en Marthandom).

Liturgie

De katholieke Malankaarse Kerk volgt dezelfde West-Syrische liturgie die de Malankaarse orthodoxe Kerk in de 17de eeuw overnam toen ze aansluiting vond bij de antiocheense patriarch (zie Pokrof 49 [2002] nr. 1). Deze liturgische gemeenschappelijkheid vormt niet alleen een belangrijk onderdeel van de identiteit van de drie kerken van de West-Syrische traditie (Syrisch-orthodox, Malankaars-orthodox, Syromalankaars-katholiek), maar geeft ook inhoud aan het historisch besef en de oecumenische instelling van de Syromalankaarse katholieke gemeenschap. De West-

Syrische liturgie van Antiochië, waarop de Malankaarse liturgie is gebaseerd, is geworteld in de Semitische wereld van het Midden-Oosten, de wereld van de bijbel. De Antiocheense liturgie maakt daarom geen gebruik van de metafysische terminologie van de Griekse theologie, maar van de rijkdom van de symbooltaal van de bijbel.

De liturgie bestaat grotendeels uit lange gebeden en hymnen, ontstaan tussen de 4de en 10de eeuw. Ze zijn doordrenkt met bijbelse beeldspraken en parallellen.

Daardoor ademt de liturgie een sfeer van bijbelse openbaring en komt ze op de buitenstaander zeer oorspronkelijk en spiritueel over. De gebaren van voorganger en gelovigen en de symbolische handelingen zijn fundamenteel oriëntaals en sluiten buitengewoon goed aan op de Indiase wijze van (sociale en religieuze) expressie.

De Malankaarse liturgie kenmerkt zich verder door een groot sacramenteel bewustzijn dat de liturgie zelf overstijgt. Door de Incarnatie is de gehele schepping van de goddelijke kracht doordrongen. De schepping wordt daarmee zelf sacramenteel. De mens deelt op een meer bijzondere wijze in die sacramentaliteit door de mogelijkheid om te participeren in het nieuwe leven van de verrijzenis.

Dat liturgie het hart van het geestelijk leven van deze kerk is, blijkt eens te meer uit het dagprogramma van het interdiocesane grootseminarie van de Syromalankaarse katholieke Kerk, gevestigd op het 22 hectare grote complex van het Mar Ivanios College in Trivandrum.

Syro-malankaarse kapel in Tiruvalla

Viereneenhalf tot vijf uur per dag brengen de studenten door in de centraal gelegen grote kerk van het seminarie. Dagelijks wordt de eucharistie (Qurbano) gevierd en worden de getijden gebeden.

Deze welhaast monastieke gebedsdiscipline wordt niet in de parochiegemeenschappen gevolgd. Daar worden echter wel devotie-nale praktijken aangetroffen, zoals het rozenkransgebed of bijeenkomsten van het Marialegioen.

De vraag of deze devoties ook typisch erfgoed zijn van de Syromalankaarse Kerk hoeft niet gesteld te worden. Van officiële zijde is de Syromalabaarse Kerk weliswaar zeer attent op het behoud van de eigen tradities, in de praktijk van de parochies zijn deze devoties ongekend populair. Ze dan te moeten verbieden als Roomse import is misschien te ver gezocht.

Het koesteren van de eigen liturgische traditie enerzijds en de overname van typisch Roomse devoties buiten de reguliere vieringen anderzijds, vormen de twee componenten van de identiteit van de Syromalankaarse katholieke Kerk: Malankaars en katholiek.

Evangelie

De Syromalankaarse katholieke Kerk heeft een sterk missionair bewustzijn, geworteld in de evangelische oproep om onder alle volkeren de Blijde Boodschap te verkondigen. Het was immers deze oproep die de apostel Thomas bewoog onder andere naar India te vertrekken. Evangelische en missionaire identiteit vallen hier samen.

Toch kampt de Malankaarse Kerk met een aantal problemen om aan

die missionaire opdracht gehoor te geven. Allereerst voert ze een onophoudelijke strijd om te overleven binnen de culturele en religieuze diversiteit die India eigen is. Slechts 2% van de Indiase bevolking is christen en van die groep zijn de Malankaren slechts een kleine minderheid. Bovendien wordt India momenteel geregeerd door een fundamentalistische hindoeregering, die de christelijke kerken slechts weinig ruimte geeft.

De Indiase Latijnse bisdommen creëerden voor zichzelf een soort monopolie op missionaire activiteiten. Zij staan onder het gezag van de Congregatie voor de Verspreiding van het Geloof (Propaganda Fide) en genieten daardoor speciale missionaire volmachten en privileges. De Malankaarse bisdommen vallen onder de Congregatie voor de Oosterse Kerken, een congregatie met heel andere doelstellingen dan het bevorderen van missionaire activiteiten. Daardoor kon het gebeuren dat het de Malankaarse Kerk, tot voor kort, niet was toegestaan om buiten de deelstaat Kerala enige activiteit te ontplooien.

Doordat echter het opleidingsniveau in Kerala relatief gezien erg hoog is en de werkloosheidscijfers blijven stijgen, trekken veel Syromalankaren naar de grote steden buiten Kerala. De beperkingen waaraan de Latijnse Kerk blijft vasthouden, maakt dat de Malankaarse Kerk zich niet mag organiseren in gebieden waar aantoonbaar grote groepen van haar gelovigen leven. Zij worden toevertrouwd aan de plaatselijke (Latijnse) bisschop en velen hebben daardoor een onbewuste over-

stap naar die kerk gemaakt. Sinds tien jaar mogen de Malankaren zich organiseren op parochieel niveau, echter nog steeds onder toezicht van de plaatselijke Latijnse bisschop. Dit in weerwil van herhaald aandringen van de Congregatie voor de Oosterse Kerken om een Syromalankaars bisdom voor de 'Indiase diaspora' op te richten.

Maar hoe vertaalt, los van de boven beschreven problematiek, de evangelische identiteit van de Syromalankaarse katholieke Kerk zich concreet? Binnenkerkelijk wordt naast de bediening van sacramenten en sacramentalia veel aandacht geschonken aan godsdienstonderricht en catechese, deelname aan charitatieve acties en gebedsgroepen. Veel aandacht wordt ook geschonken aan het familieleven, de 'huiskerk'. Geen loze kreet in het geval van de Malankaarse Kerk, die een unieke traditie van gebed en bijbellezing binnen het gezin kent. Buiten de strikt kerkelijke kaders worden veel activiteiten ontplooid op het gebied van onderwijs en gezondheidszorg. Deze activiteiten worden ondernomen en beleefd als een dienst aan de samenleving. Zwaartepunt van de aandacht ligt steeds op de zorg voor armen en zieken. Zonder bezwaar worden vérgaande samenwerkingsverbanden aangegaan met niet-christelijke organisaties.

Oecumene

Het kerkelijke toneel van het eerste kwart van de vorige eeuw kenmerkte zich door een geest die zwanger was van oecumene. In Europa was er, in het kielzog van de liturgische beweging, de oecumenische beweging. Waar de

rooms-katholieke inbreng in de oecumene vanaf 1928 sterk ingeperkt werd, bereikte de oecumenische beweging in 1945 een voorlopig hoogtepunt met de oprichting van de Wereldraad van Kerken. Ook in India liet de oecumenische beweging zich niet onbetuigd, zij het meer volgens de Romeinse bedoeling: terugkeer tot de Romeinse Moederkerk.

Alhoewel ontstaan binnen de destijds beperkte context van de Romeinse ideeën over oecumene, ziet de Syromalankaarse katholieke Kerk zichzelf zonder meer als oecumenisch. Op de eerste plaats presenteert zij zich als een particuliere kerk, met alle daaruit voortvloeiende rechten en plichten. Haar eigenheid, zelfstandigheid en apostoliciteit zijn niet alleen constituerend voor de kerk, meer nog tonen deze elementen aan dat de Syromalankaarse katholieke Kerk een geloofwaardige partner voor het oecumenische gesprek vormt. Ten tweede legt zij getuigenis af van de eenheid door de acceptatie van het principe van het universele leiderschap van de bisschop van Rome, de opvolger van Petrus. De Rooms-katholieke Kerk wordt aldus gepresenteerd als een gemeenschap van plaatselijke en particuliere kerken en riten.

Ondanks het feit dat gezaghebbende documenten, zoals het document over de Oosterse kerken van het Tweede Vaticaans Concilie, als duidelijk uitgangspunt de gelijkwaardigheid van de verschillende kerken en riten binnen de *Catholica* erkennen en bevestigen, is de realiteit weerbarstig. Zoals gezegd wordt de Syromalankaarse Kerk beknot in

haar recht zich te organiseren in gebieden waar grote groepen van haar gelovigen leven. Dat is op zich al spijtig genoeg. Maar bovendien biedt een dergelijke opstelling niet het meest aantrekkelijke vooruitzicht voor kerkgemeenschappen die eventueel zouden overwegen om dezelfde weg als de Syromalankaarse Kerk te gaan.

Binnen de Syromalankaarse Kerk leeft een zeer sterk bewustzijn van de orthodoxe context waarbinnen haar traditie en geschiedenis geworteld is. Er wordt dan ook veel werk verzet om de Syrisch-orthodoxe traditie, en met name de liturgische, zo puur mogelijk in stand te houden. Eerder werd al gewezen op de populariteit van typisch katholieke devoties onder de 'gewone' gelovigen. Deze devoties tasten echter het hart van het liturgische leven, de eucharistie en het urengebed, niet aan. Het enige aantoonbare verschil binnen de liturgie van de eucharistie is het gebed voor de paus. De oecumenische bemoeienis wordt heel concreet in het St. Ephrem Oecumenische Onderzoeksinstituut te Kottayam, opgericht door het Syromalankaarse katholieke bisdom van Tiruvalla. Doel van het instituut is het samenbrengen van orthodoxen en katholieken van de Thomas-traditie om het gezamenlijke (liturgische) erfgoed te bestuderen. Op 10 november

Apsis en bisschopszetel van de kathedraal van Trivandrum. Op de wandschildering staan opschriften in het Syrisch

2001 werd op Mount St. Thomas in Kochi bovendien het St. Thomas Christian Museum geopend, wederom een oecumenisch initiatief met de bedoeling de gemeenschappelijke wortels te bestuderen en aldus nader tot elkaar te komen.

Pieter Kohnen, tekst en foto's

Pieter Kohnen, redactielid van Pokrof, verbleef voor werkzaamheden voor het Instituut voor Oosters Christendom (Nijmegen) een maand in de Indiase deelstaat Kerala. Dit is het laatste van twee artikelen over de Thomaschristenen. Het eerste artikel verscheen in Pokrof 49 (2002) nr. 1.

NIEUWE VOORGANGERS BYZANTIJNSE LITURGIE

Dolf Langerhuizen werkt als priester van het bisdom Rotterdam in Voorburg. Sinds vorig jaar kan hij voorgaan in de Byzantijnse liturgie.

Tijdens mijn theologiestudie in Utrecht bezocht ik Byzantijnse vieringen. Ik had een groeiende belangstelling voor de liturgie, de iconen, de koorzang. Na mijn studie wees pater Johan Meijer mij op de cursus voor toekomstige celebranten van de Byzantijnse ritus. Ik heb tijdens die cursus veel geleerd van Johan Meijer en Piet Al, ook veel gelezen en veel inspiratie ervaren. Ik zeg dit in alle bescheidenheid, omdat ik weet dat de wereld van de oosterse liturgie, spiritualiteit, kerken en culturen zeer omvattend en rijk is.

De gezangen, de iconen, de gebeden: het is mooi en aangrijpend, maar er is meer dat mij boeit, en dat heeft alles te maken met ons verbeeldend bewustzijn. Ik denk dat de liturgie bestaat bij de gratie van een verbeelde werkelijkheid. Dat geldt voor de westerse liturgie, maar het komt naar mijn beleving intenser tot uitdrukking in de Byzantijnse liturgie. Iconen willen in de liturgie niet alleen schoonheid creëren, maar op de eerste plaats een werkelijkheid verbeelden: de werkelijkheid van God en zijn Rijk. Al degenen die ons zijn voorgedaan in geloof, hoop en liefde, zijn niet weg. In de iconen zijn zij nog steeds bij ons

aanwezig. Dat is een hoopvolle gedachte.

In de Byzantijnse liturgie is realiteit niet in tegenspraak met symboliek of mystiek. In onze westerse cultuur, die zo rationeel is ingesteld, lijkt het wel of verbeelding meteen wordt gezien als inbeelding. Maar dat is het voor mij allerminst. De liturgie tilt ons op in Gods aanwezigheid, of laat die Werkelijkheid over ons neerdalen. Ik zie het als een wederzijdse verrijking. Parochiepriester zijn in de Nederlandse bisdommen brengt helaas steeds meer (re-)organisatie en management met zich mee. Mijn omgaan met de Byzantijnse traditie, mijn liefde voor de liturgie en de iconen heeft mij weer laten zien waar het als priester en als gelovige om gaat, wat blijvend en onaantastbaar moet zijn.

Ik wil meer en meer groeien in de spiritualiteit en de vreugde van deze liturgie. Als celebrant ben je voorganger, maar evenzeer gelovige die in overgave moet kunnen vieren en bidden. Alleen iemand wiens hart is geraakt door Gods aanwezigheid in de liturgie kan anderen raken om die Aanwezigheid op het spoor te komen. Ik hoop daar een bijdrage aan te mogen leveren, ook in samenwerking met de Byzantijnse koren. Koorzangers wens ik toe, dat de spiritualiteit van de liturgie hen mag blijven boeien. Het zou goed zijn als de Byzantijnse liturgie meer gevierd zou worden in Nederland, maar dan ook in de Nederlands taal. Het geeft mensen een kans om vertrouwd te raken met de rijkdom van de Byzantijnse traditie.

In kranten en tijdschriften lees ik regelmatig dat mensen op zoek zijn naar zingeving en spiritualiteit. In mijn pastorale werk ervaar ik dat dit waar is. Maar zingeving en spiritualiteit vragen wel investering. Wie dat durft zal ervaren dat het de moeite loont.

In de vorige Pokrof poneerde Herman Teule elf stellingen over oosterse christenen en de migratie. Mevrouw dr. Elham Khalil, specialist Internationale Communicatie en directeur van het Koptisch Museum reageert op enkele stellingen uit zijn artikel.

De migratie van christenen uit het Midden-Oosten kwam echt op gang na de politieke onafhankelijkheid van verschillende Arabische landen rond 1950-1960, die was verbonden met Arabisch nationalisme en een islamitische opleving. Herman Teule stelt dat het niet juist is om 'globale uitspraken te doen over de oorzaken van deze migratie' (stelling 2), omdat rekening moet worden gehouden met de omstandigheden van de afzonderlijke regio's of nationale staten en de individuele religieuze gemeenschap. Maar als academici de geschiedenis zouden bestuderen en zouden analyseren in de huidige context, zouden ze heel goed de reden van de migratie aan kunnen geven, namelijk de discriminatie en de sociale en politieke beperkingen waar christenen mee te maken hebben sinds de overheersing van de islam vanaf 641. De vrijheid van christenen wordt beperkt op de arbeidsmarkt, in de handel, bij het bouwen van kerken en in het culturele en politieke leven. Christenen spelen geen rol in de media en hebben geen vrijheid van pers, of onderwijs. Voeg daaraan nog toe de non-tolerante sfeer in het alledaagse leven.

Teule noemt als voornaamste oorzaken van de migratie economische en politieke factoren (3). Maar dat zijn de gevolgen van die achterliggende oorzaak: de religieuze discriminatie. De economische en politieke factoren staan niet op zichzelf. Als je geen winkel kunt openen, omdat je christen bent, of als je als dokter patiënten kwijtraakt, omdat je christen bent, vindt de economische reden voor migratie zijn dieperliggende oorzaak in de religieuze discriminatie. Volgens Teule emigreren christenen makkelijker dan moslims vanwege hun langere

migratiegeschiedenis (3), maar wat belangrijker is, is dat moslims kunnen kiezen of ze in hun land blijven of niet. Christenen hebben eigenlijk geen keuze. Teule wil de islamistische factor niet te sterk benadrukken, omdat dat naar de toekomst toe een grote druk legt op het samenleven van moslims en christenen in het Midden-Oosten (4), maar zwijgen over de echte reden van de migratie zal de situatie van de christenen die in het Midden-Oosten wonen niet verbeteren.

Foto: K. van Hasselt

Het geloof is nu verbonden met plaatsen, kloosters en kerken. Als deze zouden verdwijnen, zou er een sluier over het verleden komen te liggen. Oosterse christenen in de diaspora zullen hun geloofsinspiratie uit boeken en de kerk in het buitenland moeten putten. Als Teule zegt dat oosters-christelijke gemeenschappen in de diaspora onvermijdelijk hun eigen identiteit verliezen, zowel op etnisch als religieus gebied (5), hoeft dat niet negatief te zijn. Oosterse christenen in de diaspora blijven actieve participanten in hun eigen kerk, ook al kennen ze geen Arabisch meer en worden de diensten in het Engels of de plaatselijke Europese taal gehouden. Aan de andere kant trekken oosterse kerken andere mensen uit het immigratieland aan. De kerken worden er meer divers door.

Ook u kunt reageren. Reacties kunnen worden verstuurd naar het redactiesecretariaat (voor het adres zie de colofon). De redactie kan ingezonden reacties inkorten en behoudt zich het recht voor reacties te weigeren.

De Verborgen Parel

'De Verborgen Parel. Het Aramese Erfgoed en de Syrisch-Orthodoxe Kerk' is de volledige titel van een vierdelig naslagwerk over drieduizend jaar Aramese geschiedenis, van 1000 v.Chr. tot heden. 'The Hidden Pearl', de oorspronkelijk Engelstalige versie, werd ontwikkeld in een samenwerkingsverband van de Syrisch-orthodoxe Kerk van Antiochië en de Syriac Universal Alliance (SUA). De SUA is, zegt Johnny Messo, auteur van dit artikel, het wereldwijd vertegenwoordigende orgaan van de Arameeërs (ook wel 'Suryoye' genoemd). In 1999 heeft de VN haar een speciale consultatieve status verleend en als NGO erkend. Van 'The Hidden Pearl' is sinds kort een Nederlandse uitgave. Dit multimediale werk van drie boekwerken (band I-III) en drie video's (band IV) kan een instrument worden bij het behoud van de eigen identiteit van de christelijke Arameeërs.

De titel 'De Verborgen Parel' gaat terug op een uitdrukking van de 4e eeuwse Aramese kerkvader St. Efreem in een van zijn vele befaamde homilieën (zie kader-tje). Hij mediteerde over de symboliek van de parel, waarin hij verschillende beelden zag. De Italiaanse producenten van de videodocumentaires waren zeer verheugd over deze korte en krachtige titel. Het rijke Aramese

pen (Syrisch-orthodoxen, 'Nestorianen', Chaldeeërs, Maronieten). Het is daadwerkelijk een 'verborgene parel'.

Waardevol naslagwerk

De Verborgen Parel heeft een encyclopedisch karakter. Dit maakt het tot een uiterst waardevol naslagwerk voor zowel Arameeërs als niet-Arameeërs. Met name wetenschappers als arameïsten, hebraïsten, theologen, arabisten en kerkhistorici zullen er hun voordeel mee doen. Het geeft een duidelijk overzicht over verschillende onderwerpen en bevat talrijke recente referenties naar uiteenlopende thema's.

Aramees (ca. 8e/7e eeuw v.Chr. tot en met de 7e/8e eeuw n.Chr.), die in de schaduw van de geschiedenis lagen, is dankzij dit moderne werk aardig opgevuld. De relevantie van de Aramese taal voor de historie van het Midden-Oosten, en in zekere zin zelfs van de wereld, wordt aangetoond.

Het vroege christendom wordt vaak ingedeeld in het 'Latijnse Westen' en het 'Griekse Oosten'. Daarmee wordt een incompleet beeld geschetst. De Semitische wortels van de Bijbel en het christendom mogen niet over het hoofd worden gezien. Niet het gehele Nabije Oosten was gehelleniseerd in de vroegchristelijke periode, zoals menigeen aanneemt. De Aramese taal en cultuur floreerden in de hele regio. De Verborgen Parel wijst op de belangrijke rol van de Aramese christenen bij de kerstening van het Nabije Oosten. Het werk belicht de unieke waarde van het spirituele erfgoed van deze oosters-christelijke groepen, met bijzondere aandacht voor de Syrisch-orthodoxe tradities.

Vanaf de opkomst van de islam in de 7e eeuw tot en met de 20e eeuw hebben de Aramese christenen onder zijn heerschappij geleefd. Niettemin zijn de christelijke Arameeërs de leermeesters van de moslims geweest. De levendige ervaringen van de Aramese christenen met de religie, de taal en de cultuur van de moslims worden beschreven.

Wat gebeurde er met het Semitische erfgoed van het apostolische christendom van de eerste eeuwen? De Verborgen Parel laat

Messo overhandigt 'De verborgen parel' aan bisschop Çiçek

erfgoed is niet alleen grotendeels onbekend voor mensen buiten, maar ook voor mensen binnen de Syrische christengemeenschap

De Verborgen Parel spreekt over ruim drieduizend jaar Aramese cultuur, taal, religie en geschiedenis. De lacune van 1500 jaar

zien dat de hedendaagse Aramese kerkgemeenschappen hiervan de erfgenamen zijn. Hun historische tot en met de meest actuele ontwikkelingen komen aan de orde. Het merendeel van hun leden leeft thans in de diaspora.

Jongeren van de diaspora

Met de migratiestroom van de christelijke Arameeërs ontstond onder de opgroeiende diasporageneraties de zoektocht naar de eigen historische wortels. Dit was een van de voornaamste drijfveren voor de productie van De Verborgene Parel. In de diaspora dreigen de jongere generaties hun geloof, taal, cultuur, normen en waarden inclusief het besef van hun rijke erfgoed te verliezen. De Verborgene Parel kan gezien worden als het antwoord van de Syrisch-orthodoxe Kerk en de SUA op talrijke identiteitsvragen vanuit de eigen gemeenschap.

Als bestuursleden van de Suryoye Studentenvereniging Edessa en de Syriac Aramaic European Youth Committee-Holland (SAEYC) vonden wij het gepast om de recentelijk verschenen Nederlandse versie van De Verborgene Parel in première te laten gaan. We werkten samen met de Syrisch-orthodoxe Kerk, SUA-Holland en de Suryoye (Aramese) Federatie Nederland (SAFN). Het programma voor de presentatie van De Verborgene Parel was pas eind januari 2002 rond. Ongeveer dertig jongeren waren bereid ons te ondersteunen bij het organiseren van dit evenement op zo'n korte termijn - een hele uitdaging voor hen. Donderdag 7 maart 2002 was het zover. De Verborgene Parel werd met succes gepresenteerd in CineStar te

De Parel

Op een zekere dag droeg ik een parel, o broeders.

Geheimenissen zag ik erin, o erfgenamen van het koninkrijk,

Beelden en symbolen van die Grootheid.

De parel werd een fontein en ik dronk er de mysteriën van de Zoon uit.

Ik legde de parel op de palm van mijn hand, o broeders,

zodat ik haar kon aanschouwen.

Ik bekeek haar van één kant;

De parel had gezichten van alle kanten.

De zoektocht naar de Zoon was onmogelijk, want de parel was een en al licht.

In haar schittering zag ik de Schitterende, die niet dof is.

En in haar schoonheid zag ik een groot mysterie,

namelijk het lichaam van onze Heer, dat rein is.

In haar onverdeeldeheid zag ik de Waarheid, die niet verdeeld is.

(Homilie van St. Efreem († 373), vrij naar: Programmaboekje De Verborgene Parel, 7 maart 2002)

Enschede, een van de grootste bioscopen van Overijssel. Op deze historische dag voor de Syrisch-orthodoxen waren ruim 425 Aramese jongeren aanwezig. Er waren 37 eregasten.

Voornaamste eregast was onze bisschop, Mor Julius Yeshu Çiçek, die tevens gastspreker was. Een van de indrukwekkendste momenten op de avond was een interview met de Britse hoogleraar in de Aramese studies, professor Sebastian P. Brock van Oxford University, dat werd vertoond. Brock is verantwoordelijk voor de inhoud van De Verborgene Parel. Onze organisatie was zeer vereerd dat hij tijd vrij wilde maken voor dit interview, dat hij als auteur van De Verborgene Parel met veel enthousiasme gaf. Hierna werd deel I van de videobanden, 'Het Oude Aramese Erfgoed', gedraaid. Tot besluit van de avond was er gelegenheid voor vragen en discussie.

De toekomst van de parel

De hoop is dat De Verborgene Parel vooral als instrument zal

dienen in het bewustwordingsproces van de eigen identiteit om daarmee assimilatie te bestrijden, maar integratie met behoud van het eigene te bevorderen.

De kostbare schat, die nog altijd voor de wereld verscholen ligt, is opgegraven door bekwame parelduikers. Hoe zal de Aramese jeugd hierop antwoorden? Zal zij deze parel afstoffen, oppoetsen en wederom laten glimmen als nooit tevoren, om zo een schitterende parel door te geven aan het nageslacht? Zal zij de verantwoordelijkheid willen dragen om dit erfgoed te bewaren en te bewaken?

De tijd zal het uitwijzen!

Johnny Messo

Johnny Messo is qoruyo, 'voorlezer', in de Syrisch-orthodoxe St. Johannes de Apostelkerk te Hengelo en bestuurslid van de Suryoye Studentenvereniging Edessa en de Syriac Aramaic European Youth Committee-Holland (SAEYC). Hij studeert Semitische Talen en Culturen aan de Universiteit van Leiden. Messo zat in de organisatie van de presentatie van de Nederlandse uitgave van 'The Hidden Pearl'. Meer informatie: http://www.aramnaharaim.org/film_arameeers.htm

Armeense lofzang op de Moeder Gods

Verheug u, onbevleete Moeder van God, gij die de wereld voortreffelijkere genadegaven geschonken hebt dan de duif die de tak droeg (vgl. Gen 8,11): gij hebt het Woord van de Vader in uw schoot ontvangen als de dauw die neerdaalde op de wollen vacht (vgl. Re 6,36-38).

Verheug u, onbevleete Moeder van God, geestelijke tempel en woning van het onuitspreekbare Woord, want in u sloeg het Woord dat naast de Vader zetelt op onuitsprekelijke wijze zijn tent op, het kind Emmanuel (vgl. Jes 7,14 en Mt 1,23), om met ons te zijn, de onbegrensde God.

Verheug u, onbevleete Moeder van God, geestelijke oosterkim van de Zon der gerechtigheid, die omwille van de tedere ontferming van de Heer God - die licht deed opgaan voor hen die in duisternis zaten - zich in pracht aan ons getoond heeft op de weg van de vrede (vgl. Lc 1,78-79).

Verheug u, onbevleete Moeder van God, aardse serafijn, want Hem naar wie de zesvleugelige serafijnen niet durfden opzien, maar voor wie zij hun gelaat verborgen door zich met hun eigen vleugels te bedekken (vgl. Jes 6,2) - die hebt gij vandaag zonder door vuur te worden verteerd in uw onvergankelijke schoot bevat en gedragen.

Verheug u, onbevleete Moeder van God, lichamelijke cherubijn, want Hem op wie de vurige en veelogige cherubijnen hun blik niet vermochten te vestigen in het schrikwekkende vuur der Godheid, die draagt gij vandaag als klein kind in uw armen - het alles overtreffende schaduwloze en eeuwige Licht om wie de vurige legerscharen der onsterfelijken vol bewondering en ontzag in verrukking verkeerden.

Verheug u, onbevleete Moeder van God, wollen vacht die niet nat werd en die Gideon van te voren zag (vgl. Re 6,36-38), want de Dauw der onsterfelijkheid is uit de hemel neergedaald, heeft u tot zijn woning genomen en zich uit u verspreid om heel de wereld te doordrenken - de wereld die u met welluidende stem prijst met lofzang en uitbundige vreugde.

Een zekere Zacharias, die van 855 tot 877 Katholikos der Armeniërs was, is een van de voornaamste auteurs uit de vroegmiddeleeuwse Armeense literatuur. Hij staat bekend om een groot aantal exegetische werken waarin hij met name de Evangelies en het Hooglied commentarieert, maar nog meer om zijn commentaren op de feesten van het liturgisch jaar. Deze hebben vooral de vorm van liturgische preken. Er zijn helaas geen uitgaven beschikbaar van Zacharias' werken, behalve dan de editie van een homilie over de Boodschap van de engel Gabriël aan Maria. De tekst is gepubliceerd door M. van Esbroeck in het tijdschrift van de Venetiaanse Mechitaristen, Handes Amsorya 101 (1987) 487-503, samen met een Franse vertaling die helaas wemelt van de fouten en slordigheden.

Zacharias' homilie is een zorgvuldig gecomponeerde tekst, uitermate bloemrijk van taal, vol van bijbelse toespelingen, rijk aan drama en dynamiek. De homilie heeft een uitgesproken liturgisch karakter, in de zin dat hij niet zozeer catechetisch of exegetisch is dan wel een retorische viering inhoudt van het mysterie van de menswording. Het hier vertaalde fragment behelst de laatste passages van de tekst die één lange, ritmische lofzang op Maria als Moeder van God vormen. Het geheel ademt de sfeer van een blijde viering, vol van traditionele theologische frasen en liturgische beelden.

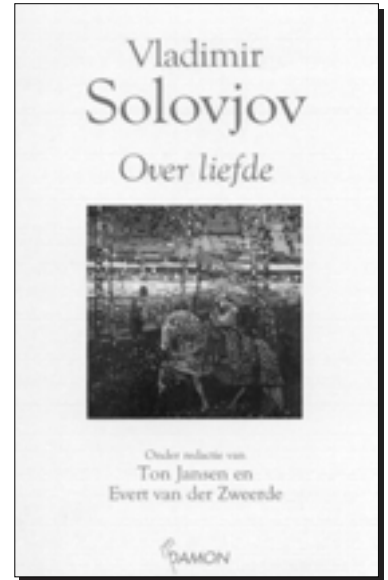
Kees den Biesen

Armeense kerk met boven
de ingang Maria met Jezus

De Russische filosofie is in Nederland grotendeels terra incognita. Er zijn weinig bekende namen en in de filosofieboeken worden er doorgaans weinig woorden aan besteed. Lenin is een bekende naam, hoewel sommigen hem (ten onrechte) geen filosoof noemen. En Tolstoj, een andere bekende naam, kun je met wat goede wil - op basis van zijn verhalen en romans - een neo-rousseauïst noemen.

Met de uitgave van twee teksten van Solovjov willen Janse en Jansen daar verandering in brengen: volgens hen behoort Solovjov niet alleen tot een van de grootste filosofen van Rusland, maar tot een van de grootste van

wereld lijkt ons te vertellen dat er slechts gescheidenheid en verscheidenheid is, op basis van tijd en ruimte. In de ervaring van liefde wordt bij uitstek deze oorspronkelijke ondeelbaarheid en wezenseenheid van het Al ontdekt. In de verbintenis, in de liefdesrelatie tot een ander vindt het individu zijn eigen oneindigheid. Met dat hij absolute betekenis aan een ander kan toekennen, kan hij dat ook aan zichzelf. Absolute betekenis aan een ander toekennen kan alleen in God. Het lukt Solovjov om deze theorie vrij helder en realistisch uit te werken. Zo zegt hij dat ware liefde vooral berust op geloof. Onvoorwaardelijke betekenis kun je aan iemand toekennen wan-

Vladimir Solovjov, Over liefde. Vertaald door T. Janse en P. Janse. Bergen op Zoom 2001. ISBN 90 5573 230 3.

VLADIMIR SOLOVJOV: OVER LIEFDE

de 19e eeuw. Het boek heeft de titel *Over liefde* gekregen. De twee opstellen, *De betekenis van de liefde* en *Het levensdrama van Plato*, gaan over de liefde. Daarbij moet liefde natuurlijk niet in de alledaagse betekenis worden gezien, maar in (neo-)platoonse context.

Liefde is volgens Solovjov meer dan de gewone liefde tussen man en vrouw ('de geslachtelijke liefde' zo schrijft Solovjov - niet alleen seksueel opgevat). De 'liefde is de innerlijke ondeelbaarheid en wezenseenheid van twee levens'. Deze stelling werkt hij vooral in *De betekenis van de liefde* uit. Voor Solovjov ligt er aan de wereld een Al-Eenheid ten grondslag. De ervaring van de

neer je in hem of haar gelooft. Uit dat geloof komt de hoop voort, dat deze onvoorwaardelijke betekenis ook bevestigd wordt. Maar ook geeft hij aan dat de ervaring van de liefde, die absolute ervaring, slechts een glimp is van wat gehoopt mag worden. Het alledaagse leven is veel prozaïscher. Tegen deze proza heeft de liefde slechts één wapen: geduld. De mensen die het lukt om het (eewig) ideaal in ere te houden, 'sterven met de waardigheid van een mens, maar met de machteloosheid van een dier.' In dit kader verwijst Solovjov naar de orthodoxe liturgie: in het ritueel van het huwelijk worden de heilige martelaren niet voor niets aangeroepen! Hun kransen wor-

den aan die van de echtelieden gelijkgesteld.

Al met al zijn het twee bijzondere teksten. Solovjov is de moeite van het lezen waard. Desalniettemin stoorde mij de onkritische houding van de vertalers Janse en Jansen. De uitgave lijkt soms op een apologia. Ik kreeg de indruk, dat als het aan hen ligt Solovjov aan het rijtje van heilige martelaren wordt toegevoegd. Wat ik ook miste was het plaatsen van Solovjov in de (neo-)platoonse en theosofische stromingen uit de 19e eeuw.

Mijns inzien zou dat een heel ander licht op de teksten en hun geschiedenis werpen.

René de Weerd

Verbeelding van het heilsgebeuren

Zoals de bijbel de heilsgeschiedenis vastlegt in woorden, leggen iconen die geschiedenis vast in beelden. Ze doen dat volgens grondschemata's die het evangelie, en soms ook apocriefe teksten, kernachtig samenvatten. Over de bijbel en iconen sprak Teun Jacobs op 25 april in 's-Hertogenbosch. Dit is een bewerking van zijn lezing.

De bijbel en iconen horen bij elkaar. Iconen zijn geen illustratie bij het woord, als een soort 'Biblia Pauperum' voor de ongeletterden, maar al vanaf het begin bedoeld om de geheimen van de verlossing zo zuiver mogelijk naast het woord weer te geven en de mysterieuze werkelijkheid in beelden samen te vatten. Vanaf Genesis tot en met de Apocalyps is de bijbel in iconen gevat. Wat de prediking is voor het oor, is de icoon voor het oog.

De iconenwand

Zoals het Woord Gods een belangrijke rol speelt in de viering van het heil in de liturgie, horen ook de iconen bij de liturgische beleving. Daarom vindt men iconen in de kerkruimte, waar ze de geheimen van het heil tegenwoordig stellen. Voor de iconen is een vaste ordening in de kerkruimte ontstaan. De ruimte wordt gezien als een mystiek schouwtoneel. Dezelfde ordening vindt men grotendeels terug op de iconenwand tussen altaar en kerkruimte, waarop de heilsgeschiedenis in vijf rangen is samengevat. Geheel boven worden de stamvaders van de mensheid verbeeld met centraal het nog ongebooren Woord in de schoot van de Vader. Daaronder: de

profeten uit het oude testament met centraal de Moeder Gods van het Teken, verwijzend naar Jesaja: 'Zie een maagd zal een kind baren. Hij zal heten "God met ons".' Op de derde rang van boven treft men vanuit het Nieuwe Testament de heilsgebeurtenissen uit het leven van Christus, die geleid hebben tot verlossing. Op de vierde rang treft men het belangrijkste gegeven aan: Christus als overwinnaar op de troon, met topfiguren uit de mensheid, de Moeder Gods en Johannes de Voorloper, als voorspraak bij Hem voor de mensen. Dit heet 'deïsis':

voorspraak. Beneden tussen de toegangsdeuren van de iconostase worden Christus en de Moeder Gods en zeer vereerde heiligen en plaatselijke patroonheiligen afgebeeld.

Iconen geven minder de heilsfeiten weer als wel heilsmysteria. Door de iconen komen wij binnen in de werkelijkheid achter onze werkelijkheid en komen wij in contact met de verlost geestelijke wereld.

Voor de opstanding heeft men gekozen voor een theologische benadering: 'de Nederdaling ter Helle'

Symbolische betekenis

Bij iconen heeft alles een diepere zin en tekenwaarde. Kleuren hebben vaak een symbolische betekenis. Denk hierbij aan de kleurstelling van de gewaden van Christus

en de Moeder Gods met het goddelijke rood en het menselijke blauw. Iconen hebben altijd een verwijzend karakter en maken zichtbaar wat eigenlijk niet zichtbaar is. Ze stellen personen en gebeurtenissen present die in deze aardse werkelijkheid niet (meer) zichtbaar zijn.

Waar iconen van de ene kant de werkelijkheid en karakteristieken van bepaalde personen en gebeurtenissen weergeven die historisch zijn, beelden ze die personen of gebeurtenissen nooit af zoals men ze met lichamelijke ogen ziet. Ze worden steeds

getransponeerd naar die geestelijke werkelijkheid van de verlossing. Traditioneel zijn daar een aantal hulpmiddelen voor als ordening, harmonie, verfijning, verstilling, beschouwing.

Portret van Christus

De hoofdpersoon in de iconen is Christus zelf. Het heeft heel wat voeten in de aarde gehad eer men het eens was over de vraag of Hij kon worden afgebeeld. In de 3e eeuw ziet men de eerste Christusafbeeldingen, baardloos, als Logosfiguur, als Goede Herder. Aan het einde van de 4e eeuw verschijnt Hij met baard.

In de 6e eeuw komt steeds meer de vraag op naar het authentieke portret van Christus. Er waren verhalen over een portret, niet door mensenhanden gemaakt, maar door Hemzelf nagelaten als afdruk in een doek: het mandilion. Het is de Abgarlegende uit Edessa. De oudste versie is van de geschiedschrijver Eusebius (4e eeuw). Volgens deze legende liet Christus ter genezing van koning Abgar Zijn gelaat na in een doek. In 944 werd deze doek naar Constantinopel gebracht, waar hij later door de orthodoxen werd gezien als het ware portret van Christus.

Karakteristiek voor Christus zijn Zijn lange haren met de scheiding in het midden en een baard. Deze baard is in de Griekse wereld rondvormig, terwijl men in de Syro-Palestijnse wereld een gespleten baard ziet en in Rusland de spitse (natte) baard tegenkomt. Christus wordt meestal als albeheerser afgebeeld met een purperen chitoon (onderkleed) en daarover een blauw himation (bovenkleed). Vaak is Zijn kleding voorzien van goudarceringen om te benadrukken dat Hij niet wordt belicht, maar zelf het licht is, en dat ook uitstraalt. Hij heeft altijd het

evangelieboek bij zich. Zo wordt de link gelegd naar het Woord, de H. Schrift. De rechterhand maakt een getuigend gebaar met twee opgestoken vingers. De drie vingers samen geven Gods wezen aan: de Drie-eenheid. De twee opgestoken vingers kruisen elkaar en vormen de X van Christos. In Hem zijn twee naturen: God - mens.

Geen Paasicoon

Iconen willen niet alleen figuren present stellen, maar ook de heilsmysterieën in beeld brengen. Er

zijn iconen voor alle feesten en mysterieën die door het jaar gevierd worden. Het grootste en belangrijkste feest uit de heilsgeschiedenis, Pasen, heeft echter, strikt genomen, geen eigen icoon. In de H. Schrift en op de iconen heerst absolute stilte over het moment van de opstanding.

De verrijzenis is ontoegankelijk voor menselijke beschrijving in woord of beeld. Niemand was getuige en Hij is slechts aan weinigen verschenen. De bijbel spreekt over vooraf en daarna, maar niet over de opstanding zelf. Het mysterie is onvoorstelbaar en zeker niet op een bepaald tijdsmoment vast te leggen, zoals bijvoorbeeld bij de kruis-

dood. De westerse benadering van de opstanding is dus zeer onbijbels. Er zijn wel iconen van ervoor en erna, zoals de vrouwen bij het graf, het vinden van de windsels, de Emmausgangers en dergelijke. Maar voor de opstanding heeft men gekozen voor een meer theologische benadering: 'de Nederdaling ter Helle'. Dit gegeven is niet letterlijk in de Schrift te vinden. Men gaat uit van apocriefen (pseudo-Nicodemus). Christus, gestorven, daalt af in het diepste duister van de onderwereld en wil in Adam en Eva de mensheid verlossen en alle oudtestamen-

De westerse benadering beeldt het moment van opstanding uit en is daarmee onbijbels

tische figuren de redding aanreiken. De icoon brengt de Paaszang tot gestalte, de tropaar die wordt gezongen in de Paasnacht: 'Christus is uit de doden opgestaan'. Pasen is bevrijding uit het dodenrijk. Christus is de nieuwe Adam die het leven geeft.

Grondschemas

Iconen hebben een grondschemas, waarin de kern van het heilsgebeuren, overeenkomstig de bijbel, wordt samengevat. Daarbij worden naast het woordelijk verhaal ook gegevens uit de gebeden en gezangen van de liturgische viering betrokken. Grondschemas waren er al in de 4e en de 5e eeuw. Uit de 6e eeuw vindt men in het Vaticaanse Museum een reliekenkistje met aan de binnenzijde vijf heilsgebeurtenissen: Kerstmis, de Doop, het Sterven, de Verrijzenis en de Hemelvaart. De grondpatronen zijn goed herkenbaar. De kerkvaders hebben daar de hand in gehad.

Bij de grondschemas komt men ook apocriefe gegevens tegen. Feesten als Maria's geboorte, de Presentatie in de Tempel en Maria's Ontslapen komen in de bijbel niet voor. Die iconen gaan terug op pseudo-Jacobus. De belangrijkste feesten vindt men terug in het evangelie. De iconen van Kerstmis, de doop van Christus, de opdracht in de tempel, de gedaanteverandering op de Tabor, Palmzondag, de Kruisdood, Hemelvaart en Nederdaling van Gods Geest over de Kerk zijn alle op bijbelteksten gebaseerd. Omdat de meeste iconen nauw aansluiten bij de bijbelse gegevens zijn de grondschemas van blijvende waarde.

Icoon van de Geboorte

Voor de Icoon van de Geboorte geldt het volgende grondschemas. Centraal op de icoon is de duistere

rotsopening: 'Het licht kwam in het duister'. In die duistere grot is het kind, gewikkeld in doeken, in de kribbe gelegd. Vaak zijn de doeken als een lijkwade uitgewerkt, als verwijzing naar de toekomstige dood. De os en de ezel zijn er bij geplaatst om te herinneren aan Jesaja, die zegt dat de os en de ezel hun meester erkennen, maar Israël niet.

Bij de donkere grot de moeder op een rustbed, half zittend om haar wonderbare moederschap aan te geven en half liggend in een nadenkende houding,

omdat zij overweegt wat het allemaal te beduiden heeft (Lucas 2,19).

Wanneer in de 15e eeuw de eenheid in handeling en tijd wordt losgelaten en een meer verhalend element optreedt, ziet men naast de geboorte engelen verschijnen die het nieuws aan de herders verkondigen. Naast de herders treden ook de wijzen naar voren.

Het onderliggende idee is, dat Christus komt voor joden en heidenen, armen en rijken, ongelletterden en wijzen.

Kortom: voor alle mensen. Twee apocriefe gegevens worden toegevoegd: de vroedvrouwen, om het echte mens zijn van Christus te benadrukken, en de verleider

voor de zittende twijfelende Jozef, om te onderstrepen dat het een mysterie was. Dat God op deze manier aansluit bij de mensen is alleen maar te geloven, niet te zien. Dat dit kind Gods Zoon is, is niet zichtbaar.

Zo geeft de icoon de kern van het evangelie Mattheüs en Lucas weer. De icoon vat het gebeurde samen en wil de beschouwer binnen leiden in het mysterie van Gods menswording.

Teun Jacobs

Icoon van de Geboorte

Schittering van Novodevicij-klooster in Utrecht

Van 8 juni tot en met 22 september organiseert Museum Catharijneconvent een tentoonstelling met topstukken uit het beroemde Novodevicij-klooster in Moskou. Er zullen zeventig uiterst zeldzame iconen te zien zijn.

Het Novodevicij-klooster is vooral bekend vanwege zijn historische achtergrond. Het werd in 1524 gebouwd als onderdeel van een ring van verdedigingskloosters rond de stad Moskou door grootvorst Vasilijs III. Voor de stichting van het klooster stelde hij drieduizend zilverroebel ter beschikking en schonk hij het klooster de omliggende dorpen die aan het hof toebehoorden. In de 17e eeuw stonden ongeveer 15.000 lijfeigenen geregistreerd. Ivan de Verschrikkelijke (Ivan IV 1533-1584), de zoon van Vasilijs III, begeleidde in 1564 de weduwe van zijn jongste broer naar het klooster. Veertien jaar eerder, in 1550, had hij er zijn eerstgeborene dochter Anna laten dopen. Echtgenotes van de zonen van Ivan de Verschrikkelijke, maar ook weduwen en dochters van in ongenade gevallen vorsten en bojaren werden er, al dan niet vrijwillig, tot non gewijd. Omdat het klooster van groot strategisch belang was voor Moskou wees Ivan IV het een garnizoen 'strelci' keurtroepen toe. De strelci vormden een permanent leger voor de bescherming

van Moskou. Ze spelen een belangrijke rol in de strijd om de troon van een van de rijke in het Novodevicij-klooster begraven dames. Tsarevna Sofia Alekseevna, dochter van Tsaar Aleksej Michallovic en halfzus van Peter de Grote, treedt in de jaren 1682-1689 op als regent voor haar incapabele broer Tsaar Ivan V en haar minderjarige broer Peter. Als die meerderjarig wordt, besluit ze zich niet aan de kant te laten zetten. Ze zet de strelci in Moskou aan tot een opstand, maar lijdt een nederlaag en krijgt het Novodevicij-klooster als verblijfplaats aangeboden. Van daar uit probeert ze nog een strelci-opstand te organiseren, maar de strelci worden op pleinen in Moskou in het openbaar geëxecuteerd. Voor de muren van het Novodevicij-klooster worden tegen-over de vertrekken van Sofia de galgen van 230 strelci neergezet. Een schilderij van Ilja Repin, dat onlangs te zien was in het Groninger Museum, beeldt haar af op deze dag, waarop ze een volledige nederlaag lijdt, en waarna

Moeder Gods Feodot'evskaja, eind 17e eeuw. Deze icoon maakte deel uit van de graf-iconostase van Sofia Alekseevna, de halfzus van Peter de Grote.

ze gedwongen tot non wordt gewijd. Ze sterft in 1704 en wordt in de kerk van de Moeder Gods van Smolensk van het Novodevicij-klooster begraven. De bewoners van het Novodevicij-klooster waren allen vrouwen van zeer hoge afkomst. Het klooster was een van de rijkste kloosters van Moskou. Op de graven van de rijke bewoners van het klooster bevinden zich speciale schilderijenwanden, zogeheten graf-iconostasen. Deze zijn samengesteld uit rijk versierde iconen uit de privévertrekken van de dames. Onlangs werden deze kostbare graf-iconostasen, die versierd zijn met zilver, goud en edelstenen, gerestaureerd. Voordat ze definitief worden teruggeplaatst op de graven zijn nu dus te zien in het Catharijneconvent. Sinds 1994 wordt in de kerken van het klooster weer liturgie gevierd en heeft het klooster weer een abdis, Serafima de Zwarte.

Cultuuratlas Assyro-Chaldese christenen

De Assyrische Christenen vormen "la minorité la plus m connu  de monde" (de meest miskende minderheid ter wereld). Af en toe vindt men in kranten als het Reformatorisch Dagblad informatie over deze groep.

Zelfs het recente standaardwerk

over de geschiedenis van het Midden-Oosten van de bekende arabist Bernard Lewis vermeldt hen niet. De in 1997 uitgegeven cultuuratlas *Assyro-Chaldese Christenen in Oost-Turkije en Iran: hun laatste vaderland opnieuw in kaart gebracht* van de priester en arabist J.C.J. Sanders vult daarom een belangrijke leemte.

De Assyro-Chaldese christenen vormen een minderheid met een rijke geschiedenis die teruggaat tot Addai, een van de tweeënzeventig leerlingen die Jezus uitzond, en diens leerling Mari. Volgens de overlevering verkondigden zij het evangelie in Mesopotamië. In het kielzog van het Concilie van Efeze in 431 volgden zij de afgezette aartsbisschop van Constantinopel, Nestorius, maar vooral diens tijdgenoot en geestverwant Theodorus van Mop-sueste in hun christologische opvattingen. De kerk in het Perzische Rijk, waar Mesopotamië toen voor een groot deel onder viel, ging daarmee definitief haar eigen weg. Zij zou een ongekende bloei beleven in de 9e eeuw. Later raakte de kerk in verval en konden de christenen zich alleen handhaven in het berggebied van Oost-Turkije, Noord-Irak (het land van Seert ten noordwesten van het Irakese stadje Zakho) en de omgeving van het Meer van Urmia in

Iran. Dit gebied deelden zij met de islamitische Koerden. In de 16e eeuw verenigde een groot deel van hen zich met Rome. Dezen staan bekend als Chaldeeën. De niet met Rome verbonden tak noemt zich de Assyrische Kerk van het Oosten. In 1994 kwam er een theologische overeenkomst over de christologie tot stand tussen deze Assyrische Kerk en de Kerk van Rome.

In de diaspora

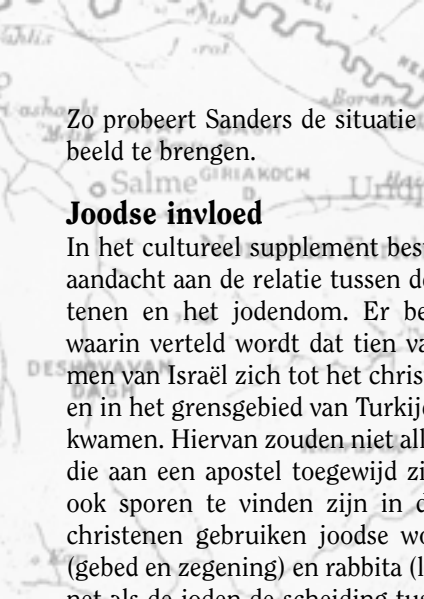
De Assyriërs kregen in de geschiedenis te maken met hevige vervolgingen waarvan het dieptepunt lag in 1915. In Oost-Turkije werd elke herinnering aan hun aanwezigheid uitgewist. Hun dorpen kregen een andere naam. Sanders spreekt in dit verband van onomacide. Momenteel leven velen in het buitenland. Met name in Australië, de Verenigde Staten, Zweden en Nieuw-Zeeland leven veel Assyrische christenen. In ons land bevindt zich een kleine gemeenschap. De meesten zijn uit hun oorspronkelijk woongebied hierheen gevlucht.

Sanders heeft in zijn cultuuratlas hun bestaan voor het voetlicht willen halen. De atlas is vooral bestemd voor Assyrische christenen die, wanneer dit mogelijk is, eens de dorpen en graven van hun voorouders willen bezoeken.

Cultuurgeschiedenis

De atlas opent met een overzicht van de Assyro-christelijke beschaving. Een cultureel supplement besluit het boek. Hierin vindt men gegevens over de kerkbouw en diverse gebruiken. Twee kaarten, waarop in rood de oorspronkelijke woonplaatsen van de christenen in Oost-Turkije zijn aangegeven, zijn losbladig ingevoegd.

Sanders gaat in zijn overzicht in op de achtergronden van de verschillende typen Syrische christenen en hun geschiedenis. Vervolgens wijdt hij een afzonderlijk deel aan het Assyrisch cultuurgebied. Hij doet dit voornamelijk aan de hand van het reisverslag van de Franse dominicaan Jacques Rhétoré, die in 1891 een reis van Wan naar Mossul maakte.

Zo probeert Sanders de situatie voor 1915 weer in beeld te brengen.

Joodse invloed

In het cultureel supplement besteedt hij bijzonder aandacht aan de relatie tussen de Assyrische christenen en het jodendom. Er bestaat een verhaal waarin verteld wordt dat tien van de twaalf stammen van Israël zich tot het christendom bekeerden en in het grensgebied van Turkije en Perzië terecht kwamen. Hiervan zouden niet alleen de vele kerken die aan een apostel toegewijd zijn getuigen, maar ook sporen te vinden zijn in de taal. Assyrische christenen gebruiken joodse woorden als berikta (gebed en zegening) en rabbita (lerares). Ze kennen net als de joden de scheiding tussen het heilige en het niet-heilige en er bestaan overeenkomsten met hen in het gebed en de kerkzang. De joden bidden op vrijdagmiddag om drie uur psalm 95 (de psalm waarmee in de Romeinse ritus de metten openen). Hiermee leiden zij de sabbat in. De Assyrische Kerk verdeelt het gebed over twee weken. Op de vrijdagmiddag van de eerste week bidden zij ook psalm 95. Sanders merkt op dat deze psalm, nu de sabbat als rustdag vervangen is door de zondag, verplaatst had moeten worden naar de zaterdag. We vinden hier een joodse invloed. Sanders wijst erop dat de studie van het Assyrisch christendom van belang is voor de dialoog tussen joden en christenen.

De cultuuratlas is boeiend. Helaas is de compositie wat rommelig. Zo behandelt Sanders de levenswijze van de patriarch van de Assyrische Kerk bij Rhétoré's reisverslag over het Hakkari-gebergte. Pater Rhétoré is overigens geboren in 1841 en niet in 1814 (p. 35). De Nederlandse lezer mist ook gegevens over de context waarin bepaalde gebeurtenissen plaatsvonden. Bij een heruitgave van deze cultuuratlas zou hieraan zeker gedacht moeten worden. Al met al is dit boek zeker een schat voor de Assyrische christenen zelf en voor ieder die oprecht geïnteresseerd is in hun cultuur.

Hans de Jong

Theoloog en bibliothecaris van het bisdom Breda

Assyro-Chaldese Christenen in Oost-Turkije en Iran: hun laatste vaderland opnieuw in kaart gebracht / J.C.J. Sanders. - Hernen: Brediusstichting, 1997, 100 pp., ± 23,-. Bestellingen: Tel. 0487-531387 of e-mail: brediusstichting@hetnet.nl

NEUWE OPLEIDING VOOR OOSTERSE CHRISTENEN

De Saxion Hogeschool Enschede en het Instituut voor Oosters Christendom (IVOC, Nijmegen) presenteerden op 5 maart 2002 te Enschede de nieuwe afstudeerdifferentiatie 'Oosters christendom' binnen de hogere beroepsopleiding 'Maatschappelijk Werk en Dienstverlening'.

Deze vierjarige opleiding gaat personen opleiden voor maatschappelijk werk voor christenen uit het Midden-Oosten en naburige regio's (Kaukasus, Ethiopië, Eritrea) in Nederland. Het betreft hulp- en dienstverlening rond sociale vraagstukken als: integratie (en op welke manier?), relatieproblemen, en welke rol speelt de godsdienst bij dit alles? Kennis van de oosterse christelijke achtergrond is een vereiste voor dit maatschappelijk werk. De opleiding is bedoeld voor mensen die zelf behoren tot een van de oriëntaalse christelijke gemeenschappen (Armeniërs, Eritreeërs, Kopten, Chaldeeën, Assyrisch-Apostolischen, Antiocheense Grieks-orthodoxen, Ethiopiërs, Maronieten, Syrisch-orthodoxen, etc), maar ook voor iedereen die zich tot maatschappelijk werk in deze sector aangetrokken voelt. De afgestudeerde krijgt een HBO-diploma maatschappelijk werk met een aantekening van de eigen afstudeerdifferentiatie. Hiermee heeft men toegang tot alle banen in het maatschappelijk werk.

Het Instituut voor Oosters Christendom is verantwoordelijk voor de inhoudelijke invulling van de vakken over oosters christendom. De Saxion Hogeschool Enschede, waaraan de opleiding plaatsvindt, tekent voor de maatschappelijke vakken en voor de opleiding als geheel. De opleiding start in augustus 2002.

Een Infomiddag met openbare lessen vindt plaats op dinsdag 11 juni van 16.00 - 18.00 uur in lokaal E 379 van de Hogeschool Saxion, M. H. Tromplaan 28 te Enschede (5 min. lopen van het centraal station).

Inlichtingen: Hogeschool Saxion
Postbus 70.000 KB
Enschede

053-48 71866 (mev. drs T. van Gils)
of IVOC (024-3615603).

Katholieke Oosterse Liturgievieringen juni-augustus 2002

Amsterdam (BG)

Occohofje, Nieuwe Keizersgracht 94

Borne

Chaldeeus-katholieke parochie
St. Thomas Apostel (StTh),
St. Stephanuskerk, Stationsstraat 1,
tel.: 06-54782506

Delft

Oude Delft 18

's-Gravenhage

Raamweg 42, 2596 HN

Eindhoven

Eikenburg, Aalsterweg 289

Haarlem

Janstraat 41

's-Hertogenbosch

Catharinakerk, Kruisbroederhof 4,
tel.: 073-6148508

Maastricht

Kesselskade 53

Nijmegen (BG)

Dobbelsmannweg 1a, tel. 024-3233503

Nijmegen (NBK)

Jozefkerk, Stijn Buijsstraat

Rotterdam

Christus Koningkerk, Statenplein 1,
Rotterdam - Hillegersberg

Tilburg

Klooster MSC, Bredaseweg 204,
tel.: 013-4672994

Utrecht (BG)

Herenstraat 6

*De illustraties op de kaft:
Vóór: Oosters christelijk kerkhof in Kerala (India)
Achter: Landschap Kerala*

Amsterdam: (StTh)

Zondag 2 juni, 17 u: Raza (Chaldeeus
eucharistie), St. Stephanus-kerk,
Kamperfoelieweg 209;
Zondag 7 juli, 17 u: Raza, plaats: idem.

Arnhem: (StTh)

Zondag 9 juni, 13 u: Raza (Chaldeeus
eucharistie), Sacramentskerk, Hunsenstraat 62;
Zondag 14 juli, 13 u: Raza, plaats: idem

Berg en Terblijt (L) (Utrechts Byzantijns Koor)

Zondag 2 juni, 10.30 u: Goddelijke Liturgie in
kerk van de H.H. Monulphus en Gondulphus,
Rijksweg 73.

Borne: (StTh)

Zondag 9 juni, 17 u: Raza (Chaldeeus
eucharistie), St. Stephanuskerk, Stationsstraat 1;
Zondag 23 juni, 13 u: Raza, plaats: idem;
Zondag 14 juli, 17 u: Raza, plaats: idem;
Zondag 28 juli, 13 u: Raza, plaats: idem.

Delft: (BG)

Zondag 9 juni, 10 u: Goddelijke Liturgie.

Eindhoven: (BG)

Zondag 2 juni, 11 u: Goddelijke Liturgie in de
Stadskerk St. Cathrien, Kerkstraat /
Stratumseind, Eindhoven;
Zondag 7 juli, 11 u: Goddelijke Liturgie in
Eikenburg.

's-Gravenhage: (BG)

Zaterdag 22 juni, 19 u: Vesper;
Zondag 23 juni, 10 u: Goddelijke Liturgie;
Zaterdag 27 juli, 19 u: Vesper;
Zondag 28 juli, 10 u: Goddelijke Liturgie;
Zaterdag 10 augustus, 19 u: Vesper en Metten
van het Kerkfeest;
Zondag 11 augustus, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Viering Kerkfeest van de Gedaanteverandering;
Zaterdag 24 augustus, 19 u: Vesper;
Zondag 25 augustus 10 u: Goddelijke Liturgie.
NB Voor de wekelijkse vieringen van de
gebedsdiensten op woensdag gelieve te
informereren bij 070-3000993.

Haarlem: (BG)

Zaterdag 8 juni, 19.30 u: Vespers en Goddelijke
Liturgie.

's-Hertogenbosch: (Johannes van Damascusgemeenschap)

Iedere zondag, 10.15 u: Goddelijke Liturgie.
Soms, bij afwezigheid van priester, Metten
i.p.v. Goddelijke Liturgie.
Zondag 30 juni tot en met zondag 4 augustus:
over de diensten in deze periode gelieve men
informatie in te winnen bij mevrouw
M. Corsten, tel.: 073-6148508;
Dinsdag 6 augustus, Gedaanteverandering des
Heren, 19 u: Goddelijke Liturgie van Johannes
Chrysostomus, met aansluitend Zegening van
de druiven en vruchten;
Donderdag 15 augustus, 19 u: Goddelijke
Liturgie van Johannes Chrysostomus.

Hilversum (UBK)

Zondag 16 juni, 10 u: Goddelijke Liturgie in
parochie Onze Lieve Vrouw, Koninginne-
weg 40.
NB De Byzantijnse liturgie van zondag 5 mei
te Hilversum komt te vervallen.

Maastricht: (BG)

Zondag 16 juni, 10.30 u: Goddelijke Liturgie.

Nijmegen: (BG)

Zaterdag 1 juni, 19 u: Goddelijke Liturgie;
Zaterdag 6 juli, 19 u: Goddelijke Liturgie.

Nijmegen: (Nijmeegs Byzantijns Koor)

Zaterdag 8 juni, 19 u: Goddelijke Liturgie.

Rotterdam: (BG)

Zondag 2 juni, 11 u: Goddelijke Liturgie;
Zondag 7 juli, 11 u: Goddelijke Liturgie.

Rotterdam: (StTh)

Zondag 2 juni, 12.30 u: Raza (Chaldeeus
eucharistie), Kerk H. Kruisvinding, Beukendaal 6;
Zondag 7 juli, 12.30 u: Raza, plaats: idem.

Tilburg: (Tilburgs Byzantijns Koor)

Zondag 9 juni, 10.15 u: Goddelijke Liturgie in
klooster MSC;
Zondag 23 juni, 10.30 u: Goddelijke Liturgie in
H. Margarita Maria-kerk, Ringbaan West.

Utrecht: (BG)

Zondag 16 juni 10.30 u: Goddelijke Liturgie of
typika;
Zondag 18 augustus, 10.30 u: Goddelijke Liturgie.

Woudenberg: (StTh)

Zaterdag 23 juni, 17 u: Raza (Chaldeeus
eucharistie), St. Catharina-kerk, Willem de
Zwijgerlaan 38;
Zaterdag 28 juli, 17 u: Raza, plaats: idem.

NIEUWE OOSTERSE KATHOLIEKE PAROCHIE

Op zondagmiddag 28 april 2002 werd te Borne in de Stephanuskerk in een plechtige eucharistieviering volgens de Oost-Syrische ritus de Chaldeeus-katholieke parochie St. Thomas Apostel officieel geopend. Deze parochie van oosterse christenen, geünieerd met Rome, beslaat heel het gebied van ons land. In verschillende plaatsen komt de geloofsgemeenschap bijeen. De apostolische nuntius, bisschop Bacqué namens de H. Stoel, choorbisschop Philippe namens de Chaldeeus patriarch en vicaris-generaal Rentinck namens kardinaal Simonis, in wiens bisdom de parochie gelegen is, waren bij de viering aanwezig, evenals vele anderen die bij de oprichting van deze parochie betrokken waren. Na afloop was er een feestelijke ontvangst met een Irakense maaltijd. Pokrof wenst aboena Maher Gurges en de Chaldeeus-katholieken in Nederland (5.000 à 7.000) van harte veel geluk met deze belangrijke stap naar een eigen pastoraat binnen de r.-k. kerk van Nederland.

Colofon

Het tijdschrift Pokrof verschijnt vijfmaal per jaar en wordt uitgegeven door de Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willbrord te 's-Hertogenbosch

Redactie:

*Archimandriet Gabriël Münnighoff
(hoofdredacteur), Leo van Leijzen (redactie-
secretaris), Daphne van Roosendaal (bureau-
redacteur), Claudia Bisschops, Frans van den
Brand, Dolf Bruinsma, Pieter Kohnen, Ton Sip.*

Administratie en redactiesecretariaat:

*Katholieke Vereniging voor Oecumene, Walpoort
10, 5211 DK 's-Hertogenbosch, tel. 073-6136471,
e-mail: secretariaat@oecumene.nl,
internet: http://www.oecumene.nl.*

*Opzeggingen dienen vóór 1 december in
's-Hertogenbosch te geschieden, anders wordt
men verondersteld abonnee te blijven.*

*De abonnementsprijs is □14,-, giro 5679145
t.n.v. Tijdschrift Pokrof, 's-Hertogenbosch.
Voor België: 001-3309231-55,
Pokrof t.n.v. Jef Devisscher, Ieperstraat 24,
02300 Turnhout, tel. 014-413927.*

Lay-out en druk: Van Stiphout, Helmond.

POKROF

Is een uitgave van:
katholieke vereniging voor
ecumenische
athanasius en willibrord

